

Máté Zsolt

irodaigazgató, VÁTI Kht. Műemlékvédelmi és Építészeti Tervező Iroda

A kulturális örökség mint térségi összefüggésrendszer

Nemzeti kulturális örökség... Érzések, gondolatok lavináját indítja meg a fogalom.

* Mi vagyunk a népvándorlás során legnyugatabbra sodródott néptörzs, amely 1100 év után identitását megtartva fennmaradt.

* Furcsa zengésű, ázsiai nyelvünket legközelebbi nyelvrokonaink sem értik.

* Magyarra formáltunk minden hatást, ami évszázadokon át ért bennünket.

* Magyar növény lett az új világból áthozott paprika, magyar építészetté vált az Itáliából, Németországból hozzánk érkezett barokk vagy klasszicista építészet.

* Ezer és ezer év után még mindig felhangzik népdalainkban az ősi pentatónia.

* A IX. századi történelmi vákuum pillanatában meghódított Kárpát-medence igazi hazánkká vált, ahova izgató szorongással lép be az idegen, s földobott kőként hull vissza, aki innen elszármazott. Haza, hol "értik e hexametert is". Államhatárait a történelem szűkebbre húzta kulturális örökségünk határainál. Mai földünk éppen az a régió, amely évszázadokon át idegen uralom alatt állt, s amely ma sajátos módon, féltett kulturális örökségének részeként őrzi az egykori hódító, az oszmán birodalom megmaradt építészeti emlékeit is. A hódítók szókincse a magyar nyelvet is gazdagította, de idegen építészeti világa sohasem ötvöződött a miénkkel.

Hogyan fogható meg ez a gazdag örökség? Hogyan intézményesülhet? Vajon vannak-e listába vehető értékei, vagy csak megfoghatatlan karaktervilág a sajátunk?

Az örökség sokrétű. Egyes rétegei térségi kapcsolatrendszert képeznek. Az egymásra fedő rétegek sűrűsödései a kulturális örökség minden változásra és változtatásra érzékeny és fokozottan érzékeny zónái lehetnek. Ez az a munkahipotézis, amelynek alapján a VÁTI Kht. Műemléki Irodáján 1998-ban megindult az Országos Területrendezési Terv kulturális örökségi fejezetének kidolgozása. Azóta a hipotézis igazolódott. Az örökség térségi összefüggései objektívnek mondható térségi rendszerben megragadhatónak bizonyultak.

* A területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló jogszabály 18/1998. (VI. 25.) KTM rendelet az előkészítő fázis (vizsgálat és tervezési program készítése) vizsgálati munkarészei között felsorolja az építészeti, műemlékvédelmi, régészeti témáját, mint olyan témát, amelyben vizsgálati anyagok gyűjtése és azok értékelése a munka során elvégzendő (3. sz. melléklet I/3.).

* A rendelet a "II. Javaslattevő fázis"-ban a "2. Térségi Szabályozási Terv" részleteinek felsorolásánál a tárcák közötti korábbi feladatmegosztás logikáját követve már nem definiálja önálló övezetként az építészeti, műemlékvédelmi és régészeti védelmi területeit, csak a környezetvédelem egyik témájaként tünteti fel.

Így ez a rendkívül fontos terület, bár nem kerülhető meg, korábban nem kapott megfelelő rangot. Azóta, hogy a téma jelentőségének megfelelően Magyarországon létrejött a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, ennek a helyzetnek is szükségszerűen meg kell változnia.

* Az Európai Unió tagországainak területi tervezésért felelős miniszterei Európai Területfejlesztési Perspektíva címmel 1997-ben közös állásfoglalást adtak ki (E.S.D.P.).

A területrendezés teljes témakörével foglalkozó anyag a kulturális örökséggel kapcsolatban - többek között - az alábbi megállapítást teszi:

»Európa igen gazdag természeti és kulturális örökséggel rendelkezik, ezt azonban a társadalom saját tevékenységeivel nagymértékben veszélyezteti. Az okozott károk helyrehozatala, ha egyáltalán lehetséges, igen sok erőfeszítést igényel. Célszerűbb a fejlődés fokozatosságával, körültekintő kezeléssel megelőzni a károk

létrejöttét. A kulturális örökség Európa identitását jelenti, rendkívül gazdag és széles skálájú. Beletartoznak a városok és falvak építészeti emlékei, a kultúrtájak értékei, a nagyvárosok történelmi központjai stb., amelyek a mindennapi élet környezetét képezik és gazdagítják a lakosság életét. Ezen örökség "kreatív kezelése" a követendő minta. A kulturális örökség ugyanis Európa világméretű versenyképességének fontos tényezője.

...Az európai kulturális örökségre nehezedő nyomás fokozódik...

Az a mód, ahogyan a különféle helyi és regionális közösségek évszázadokon át alakították környezetüket és művelték földjeiket, jellegzetes kultúrtájak rendkívül széles skáláját eredményezte. Ezek történelmileg, esztétikailag és gazdaságilag is fontosak, és az újabb gazdasági tevékenységeknek a térségekbe vonzásában a jövőben is szerepük van. A modern mezőgazdasági tevékenység, az infrastruktúrák telepítése, az erdők megszűnése fokozatosan, szinte észrevétlenül teszik tönkre ezeket a kultúrtájakat.

Hasonló veszély fenyegeti a műemlékek, épületek, hidak, archeológiai területek, városképek, történelmi központok és falvak formájában testet öltő kulturális örökséget is, holott ezek fontos szerepet játszanak új gazdasági tevékenységek vonzásában, a turizmus mint gazdasági ág fejlődésében stb. Éppen vonzó hatásuk folytán kerülnek veszélybe a túlhasználat, a túlterhelés következtében. (Eddig az E.S.D.P. figyelmeztető deklarációja.)

A kulturális örökséget veszélyeztető tényezők Magyarországon sem lebecsülendők, bár sok tekintetben érintetlenebb az örökségi környezet, mint Európában másutt. A védelemre fordítható kevesebb pénz, a globalizáció és az utóbbi évtized változásainak nyers intenzitása komoly fenyegetést jelent. A kormány programjában kinyilvánította, hogy a nemzeti kultúra helyzetének javítását, ezen belül az épített környezeti örökség és a természeti környezet megmenthető vagy visszaállítható harmóniáját stratégiai kérdésnek tekinti, mert az országhoz az európai csatlakozás lényeges tényezője, amellyel Magyarország az Európai Unió kulturális palettáját gazdagíthatja.

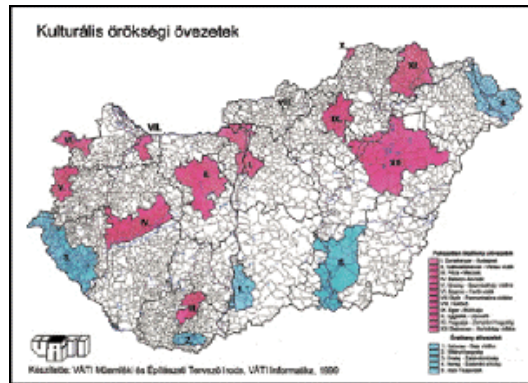
A területrendezési tervek tartalmi követelményeiről szóló rendelet megemlíti a táji jellemzőket, az építészeti, a műemlékvédelem, a régészet tárgykörét. Ezt a kört szükséges még kiegészíteni a néprajz témakörével. Bár a néprajz települési és főképpen építészeti örökséget - ami a területrendezés szempontjából releváns - az építészet és műemlékvédelem tárgyköre is nagyjából lefedi, önálló diszciplínaként való kezelését szaktudományi jellege és a hagyományos településszerkezetre fordított kevés figyelem indokolja.

A rendelet további részében a kulturális örökség az előírt tartalmi követelményekben nem kap külön hangsúlyt, a "Védelmi célú övezetek" természet és tájvédelmi célú övezeteiben (táj- és tájképvédelem) és a környezetvédelem övezeteiben (épített környezeti értékek, régészeti területek) oldódik fel. Ez lehetővé teszi, hogy az összefüggések, az egymást erősítő térségi kapcsolatok figyelmen kívül hagyásával - csupán az országosan amúgy is kötelező védelmi listáknak melléklétként történő beemelésével - a kulturális örökség területrendezési tervi kezelése formálisan teljesíthető legyen. Sajnos a gyakorlatban többször ez így is történik.

Az Országos Területrendezési Terv készítésének kezdetén a kulturális örökség (hang)súlytalan rendeleti kezelésénél azonban sokkal nagyobb hátránynak mutatkozott - a többi ágazat helyzetéhez képest - a kulturális örökségi értékek térinformatikai adatbázisának teljes hiánya. Jóllehet az Országos Területi Információs Rendszer (TEIR) az egész országra vonatkoztatva településenként mintegy tízezer adatot tartalmaz, a kulturális örökség területrendezés szempontjából megragadható adatai ezek között nem szerepeltek. Márpedig az örökség térségi összefüggéseinek feltárásához, az egyes örökségi értékcsoportok kapcsolatrendszerének területi elemzéséhez országos léptékben a siker reményében csak térinformatikai eszközökkel szabad hozzáfogni.

A kulturális örökség térinformatikai adatbázisa

A területrendezési tervezés céljára a kulturális örökség szerteágazó lelki, szellemi, művészeti és egyéb értékrendszerei közül az ingatlan jellegű értékek az elsődlegesek. Ezek négy fő értékcsoportjának (kultúrtájak, műemlékek, régészeti emlékek és lelőhelyek, települési és építészeti néprajzi emlékek) előzetes adatbázisa végül 1998-ban a VÁTI-ban elkészült.

Kulturális örökségi övezetek.

Készítette: VÁTI Műemléki és Tervező Iroda, VÁTI informatika, 1999

a) Műemlékvédelem alatt álló építészeti örökség

Kiinduló adatként az Országos Műemlékvédelmi Hivatal 1998 októberében érvényesnek mondott műemléki listája került a rendszerbe. A lista mintegy 10 000 emlék településsorosan rendezett adatát tartalmazza, az emlékek műemléki törzsszámával és megnevezésével.

A 10 000 emléket tartalmazó műemléki listát az Országos Műemlékjegyzék 1990-es kiadásának segítségével strukturált adatbázissá alakítottuk. A strukturálás lehetővé tette az emléktanyát célszerű válogatását és térképi megjelenítését. Az így elkészített térképsorozat végre vizuálisan áttekinthetővé teszi a térségi összefüggéseket. A program térképen színekkel tudja ábrázolni a műemlékek településenkénti számát az alábbi bontásban, vagy ezek összekapcsolt variációiban:

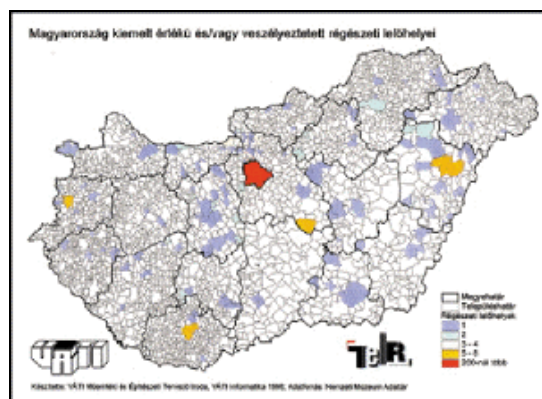
* az összes műemlékek, kastélyok-kúriák, műemléki lakóépületek, egyházi épületek, műemléki középületek, népi műemlékek, romok, várak, ipari-mezőgazdasági műemlékek, kismélekek, kizárólagosan állami tulajdonban tartandó műemlékek, műemléki jelentőségű területek, műemléki környezetek, világörökségi területek .

b) A néprajz települési és építészeti öröksége

A néprajzi fejezet összeállításában Balassa M. Iván működött közre. Az Országos Szabadtéri Néprajzi Múzeum adatainak felhasználásával bekerültek az adatbázisba a múzeum tájegységeinek felépítéséhez kiválasztott gyűjteményi épületek származási települései. Ezek a települések bizonyos értelemben a települési és építészeti néprajz magterületei.

A Néprajzi Atlasz adatainak célirányos csoportosításával települési, településszerkezeti, népi építészeti adatsor állt elő. A népi műemlékek adataival együtt, ezekből meghatározásra kerültek Magyarország népi építészeti nagytájai és a külön sajátosságok alapján elkülönülő jellegzetességű szekunder és terciér területek. Bár minden tárgykörben szükség van az adatbázis további fejlesztésére, a néprajzi rész különösen nem tekinthető lezártnak. Szükség van olyan részletes tipológiai vizsgálatra, amely nemcsak egy-két településszerkezeti jegyet összegez, hanem országos és részletes településszerkezeti kataszter felállítására és a védendő karakterjegyek térségi összefüggéseinek kimutatására alkalmas.

c) A régészeti örökség

Magyarország kiemelt értékű és/vagy veszélyeztetett régészeti lelőhelyei.

Készítette: VÁTI Műemléki és Tervező Iroda, VÁTI informatika, 1998,

Adatforrás: Nemzeti Múzeum Adattár

A régészeti örökség feldolgozását a Jankovich B. Dénes által irányított team végezte. A lelőhelyek egységes szempontú, országos nyilvántartása még nem áll rendelkezésre. A nyilvántartás elkészítésére az 1997. évi CXL. tv. adott felhatalmazást és teremtett intézményi háttérrel, de az adattár előreláthatólag öt éven belül nem lesz használható állapotban. A jelenleg hozzáférhető, régészetiileg védett vagy veszélyeztetett lelőhelyek jegyzékét a Kulturális Örökség Igazgatóságának erre vonatkozó adatai alapján vittük a Területi Információs Rendszerbe.

Emellett bekerült a rendszerbe az MTA Régészeti Intézetével kialakított munkakapcsolat eredményeként Magyarország két legjelentősebb régészeti korának, a késő rézkori badeni kultúrának és az Árpád-kornak az adatbázisa jól strukturált és többféle gyűjtést lehetővé tevő formában.

A Dunakanyar területének, összesen 99 helysége vonatkozóan az őskortól kezdve a török kor végéig teljesnek tekinthető régészeti adatsort tartalmaz a rendszer.

d) Kulturális örökségi értékű tájak

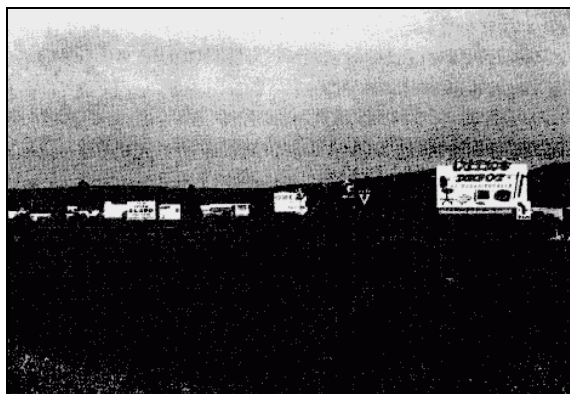
A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Tájvédelmi Tanszékének adatai alapján Csima Péter összeállította a kulturális örökség részét képező, kiemelt értékű tájak listáját, amely a kizárólag természeti értékek miatt védett tájaktól elkülönülő gyűjtés és minden esetben az emberkéz alakította jellemzőkre, történeti kertekre, borvidékekre, sajátos művelési módú területekre és a történelmi és kultúrtörténeti kötődésekre koncentrál. A Területi Információs Rendszerbe ezek a sok esetben jelentős területi kiterjedésű tájak egyelőre nem saját koordinátaikkal, hanem az érintett településekkel, település határos adatként kerültek be. Ugyanígy módon a rendszerbe építettük Magyarország védett történeti kertjeit is.

A fenti, a kulturális örökség négy ágának több tízezer adatát tartalmazó adatbázis kezdeti lépésnek tekinthető, de országosan előzmény nélküli. Már jelen fázisban is áttekinthetővé teszi a kulturális örökség legkülönbözőbb elemeinek országos sűrűségét, területi eloszlását, értékkoncentrációját, együttes, egymást erősítő jelenlétét stb.

Ugyanakkor, tekintettel arra, hogy a Területi Információs Rendszer kormányzati hálózaton működik, egységesen hozzáférhető alap, amely a területi programoknál, döntéseknél, a kulturális örökség adatait felhasználhatóvá teszi. Egyszerűsített az is ellenőrizhetővé teszi, hogy a területpolitikában a kulturális örökség védelmi szempontjai kellően figyelembevételre kerülnek-e.

Távlatilag szükséges olyan informatikai definíciós tanulmány elkészítése, amely végső soron a kulturális örökség helyhez kötött értékeinek a közhiteles földnyilvántartással egyesített térinformatikai adatrendszerét írja le.

A munka nehézségét jelenti továbbra is, hogy az épített örökség listába nem vett, térségi vagy helyi jelentőségű értékei nincsenek országosan nyilvántartásban és informatikai rendszerben. Az építészeti örökség ezen részének a regionális és várostervezés minden fázisában való figyelembevételére pedig 1990 óta nemzetközi egyezmény kötelezi hazánkat (Egyezmény az európai építészeti örökség védelméről - "Granadai egyezmény"). Ugyanez az egyezmény teszi kötelezővé a kultúrtájak védelmét is. De jól ismert, hogy Magyarországon a kultúrtáj nem intézményesült - helyesebb is a fogalomnak a kulturális örökségi értékű tájként való megközelítése. Az ilyen tájak egy része ugyan természetvédelem alá tartozik, de a természetvédelem céltárgyai, mint tudjuk, elsősorban nem az emberkéz alkotásai vagy történelemhez, irodalomhoz, művészethez - kultúrtörténethez - kötődő tájak. Bár átfedés azért kétségtelenül van. Szűzterület Magyarország történeti útjainak kérdése. Eddig csupán egy-két kutató érintette ezt a témát, pedig az út a legősibb ember formálta tájelem. A sokszáz éves hadi-, posta-, sőtutak és állathajtó utak jó része a mai úthálózat elemévé vált. De sok olyan is van, amely már csak földútként maradt fenn. Ezek védelme megoldatlan.

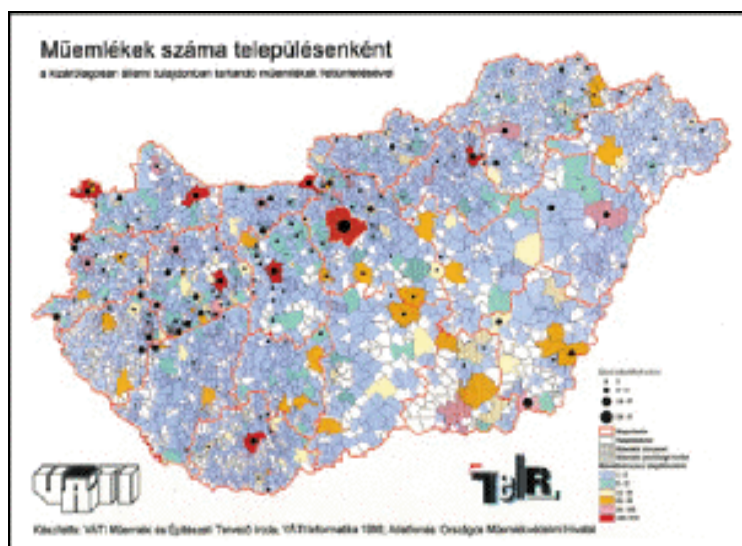

Az ilyenfajta tájhasználat az országgarculat elvesztéséhez vezet

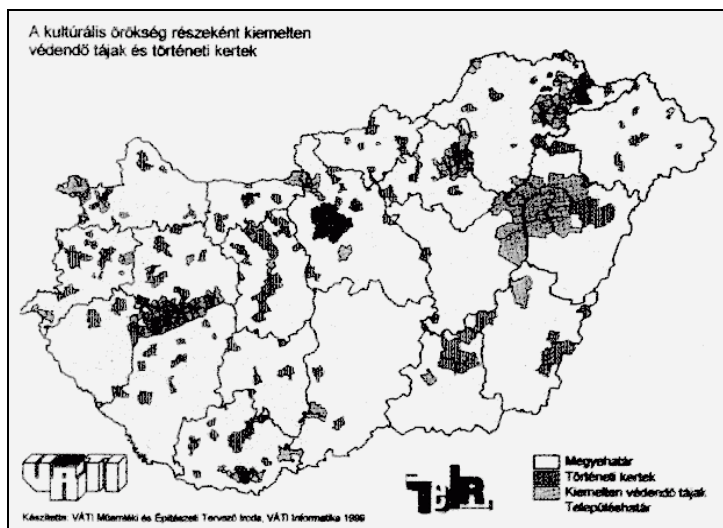
A nemzeti kulturális örökség védelmének filozófiája

A kulturális örökség meg nem újuló erőforrás. A védelem körébe tartozó objektumok generációkkal előttünk jöttek létre. Sokuk mögül a létrehozásukat indokló funkció már részben vagy egészben kihátrált. Anyagaik, szerkezetük egy korábbi kor termékei. E tényezők együttesen fokozottan sérülékennyé, érzékennyé teszik őket. Ugyanakkor fenntartásuk, megőrzésük, mivel az örökséggel kapcsolatban a jövő nemzedékei számára továbbadási, elszámolási kötelezettségünk van, fontos erkölcsi kérdés. A szakemberek előtt ma már egyre világosabb, hogy a fenntartható védelem inkább folyamatot kell, hogy jelentsen, mint egy áhított, lemerevített, már nem változó végcél elérését. A további változások teljes kizárása ugyanis lehetetlenség. A legfontosabb, hogy egészséges, élhető történeti környezetet adjunk tovább. Ennek alapja a környezet megértése és a változtatások mértékletessége, melynek arányait a történeti környezet új elemekkel és funkciókkal való terhelhetősége szabja meg. Hiszen az elfogadható küszöbhatárok felismerése híján akár egyetlen meggondolatlan döntés széttörheti, elsöpörheti a történeti környezet hangulatát, és lerombolhatja a közösség szemében addig megvolt identitását, értékét - hiteltelenné téve közben az egyébként megőrzött részleteket is. A védelem e vonatkozásában legkevésbé sem maradhat meg a szakma szűk határai között. A legnemesebb közüggé kell válnia. A szakmának meg kell ismertetnie értékrendjét a közösséggel. A szempontokat, érdekeket igazi partnerségi kapcsolatban kell közelíteni egymáshoz, mert a siker reménye csak akkor kecsegtet, ha a védelem mögött széles társadalmi, gazdasági támogatottság és általános elfogadottság áll.

Fontos hangsúlyozni, hogy a különféle értékek együttes hatása nem pusztán addíció útján érvényesül. Az egész mindig több lesz, mint a részek összege. Ilyenformán a szerényebb értékek is felértékelődnek és egyedi minőségüknél nagyobb figyelmet érdemelnek.

Műemlékek száma településenként
(a kizárólagosan állami tulajdonban tartandó műemlékek feltüntetésével).
Készítette: VÁTI Műemléki és Tervező Iroda, VÁTI informatika, 1998,
Adatforrás: Országos Műemlékvédelmi Hivatal

A kulturális örökség részeként kiemelten védendő tájak és történeti kertek.
Készítette: VÁTI Műemléki és Tervező Iroda, VÁTI informatika, 1998.

Óhajtott cél, hogy egymáshoz minél jobban közelítő szakmai és közösségi értékskála jöjjön létre, amelyen megtalálhatók azok az alapvető (kritikus) értékek, amelyekről nem szabad lemondani, azután a nagyobb célért esetleg feláldozható értékek és végül azok a szerényebb értékek, amelyek a védett környezetben jelentős hangulati szereppel bírnak.

Tudatosítani kell, hogy a kulturális örökség tárgyai funkcionális szerepükön túl többletértéket hordoznak, ezért nemzeti érték feladása legfeljebb nemzetközi célért, helyi értéké legfeljebb országos célért fogadható el. Ezt az alapvető mindig célszerű szem előtt tartani, valahányszor egy új igény és az örökség megtartásának konfliktusában dönteni kell. Feléli örökségét az a közösség, amely időről-időre védelmi listába vesz dolgokat, majd utóbb lemond róluk. Az örökség tárgyait mindig megilleti a primus inter pares rangja.

A történeti környezet elemei - romok, épületek, tájak - természetüknél fogva szorosan kötődnek az egyéb kulturális értékekhez, a tudományos és oktatási központokhoz, az üdülés, turisztika, gazdaság centrumaihoz, a környezet esztétikai, természeti és ökológiai értékeihez. Következésképpen területrendezési összefüggéseiket is velük szoros egységben kell kezelni. Az örökség védelme sokszorosan hatékonyabb lehet, ha más védelmekkel (természet-, környezet-, levegőtisztaság-, tájvédelem stb.) együtt érvényesül.

Az örökség és a területi tervezés kapcsolata

Az épített környezet kulturális adottságai az Országos Területrendezési Tervbe két szinten épülhetnek be: egyrészt az örökség térségi összefüggései a terv koncepcionális részében mérlegelés, szintetizálás útján figyelembevételre kerülnek, másrészt a kijelölt kulturális örökségi érzékenységi zónákban különböző fokozatú korlátozások, eljárási kötelezések és ajánlások léptethetők életbe a továbbtervezés, illetve tájhasználat számára.

A kulturális örökségi zónarendszer, amely célszerűen a térségi értékkoncentrációra épül, a települések értékeit mint erőforrásokat, fejlesztési potenciálokat tekinti. A településszerkezeti és morfológiai értékeket a táj és település kölcsönhatásában, illetve a településközi döntések településszerkezetet érintő ráhatásának körülmények között vizsgálata alá és tesz velük kapcsolatos előírásokat, ajánlásokat.

Mik azok a legfontosabb tendenciák, amelyek a kulturális örökséget ma - térségi szinten - veszélyeztetik? Az ország térszerkezeti és fizikai változásait nyomon kísérve azt tapasztaljuk, hogy rohamosan változik a településközi táj érintetlensége, aggasztó a környezetszennyezés. A kivezető utak mentén modern szuburbiák - bevásárlóközpontok, ellátó és szálláshelyek, raktárbázisok - terjeszkednek, szinte belterülettől belterületig. A kies vezetésű utak mentén a multik üzemannagytöltőinek színes kavalkádja, óriási hirdetések, zöldmezős ipartelepek sorjázna. A tájat át meg átszelik az elektromos távvezetékek, távfűtővezetékek és a kétségtelenül elegánsan és korszerűen formált többszintű útsomópontok, amelyek azonban minden esztétikájuk ellenére mégiscsak idegen tájelemek. A legszebb védett tájainkon ágaskodnak piros-fehér rácsos építményeikkel a különféle távközlési rendszerek átjátszói, amelyek pillanatnyi kommunikációs öröm és jelentős haszon forrásai, de egy-két évtized múlva elavult, eltávolíthatatlan kacattá válnak. (Legutóbb a Badacsonyi és Gulácsi festői sziluettje között, a völgyben nőtt ki egy ilyen torony a Nemzeti Parkban, kitudja, milyen engedély alapján. A legutóbbi közönségnyugtató közlés szerint országosan most már "csak" 100 újabb torony építésére kell számítanunk.)

Százhalombatta, régészeti park idegen tájelemekkel

Emögött a sok változás mögött mind-mind olyan igény van, ami a modern élettel így-úgy magyarázható, de rohamosan feléli az örökségül kapott kulturális környezetet.

Az Országos Területrendezési Terv alapelveként a kulturális örökség és az új környezetalakítás harmonikus egységét rögzíti:

"A kulturális örökség sűrűsödési területei sajátos erőforrások, amelyek magukhoz vonzzák az idegenforgalmat, kulturális és oktatási központok kialakulását generálják, s ezen keresztül külföldi és belföldi kulturális kisugárzással, fejlesztési vonzerővel bírnak.

Az integrált védelem módszerével meg kell őrizni a műemlékek, épületek, hidak, archeológiai területek, városképek, történelmi központok, falvak, települések, városképek történelmi központok és táj formájában testet öltött örökségét és az ehhez szorosan kapcsolódó kulturális és oktatási intézményrendszert és az élő humánökológiai értékrendszert."

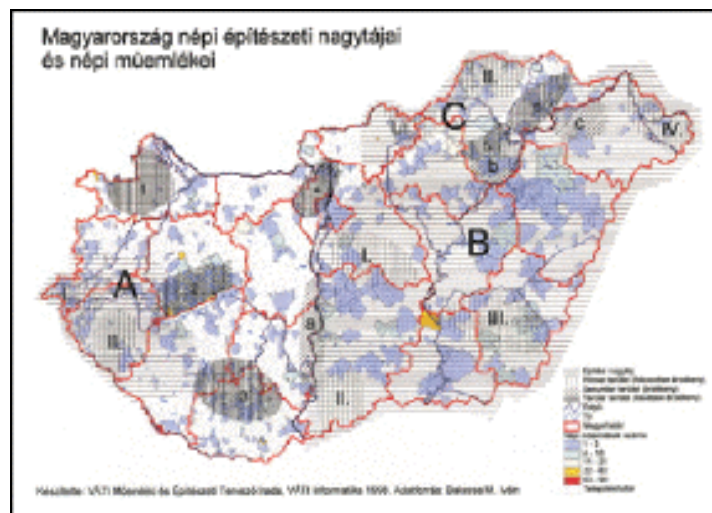
A védelem és az érvényesülés érdekében a terv övezeti rendszert vezet be. A kulturális örökség érzékenységi övezetei háromfokozatú területtel az egész országot lefedik. A munkaközi tervezet fokozottan érzékeny, érzékeny és kevésbé érzékeny övezetet állapít meg.

A TEIR-ben létrehozott adatbázis segítségével váltak lehatárolhatóvá az övezetek. A térinformatika lehetővé tette, hogy megállapítsuk az egyes értékcsoportok (emlékeztetőül: műemléki, kultúrtáji, régészeti, néprajzi örökség) területi értékkoncentrációit és azokat a területeket is körülhatároljuk, amelyeken ezek az értékcsoportok együttesen is nagy sűrűségben fordulnak elő. A fokozatok azután a sűrűségnek és az értékcsoportok reprezentáltságának függvényében alakultak ki. Az alkalmazott módszer óriási előnye, hogy lehetőségeihez mértén objektív tud lenni, kiszűri a túlzottan szubjektív megállapításokat, mert adatszerű összefüggésekre épít.

A most készülő szabályozás legfontosabb szempontjai az alábbiak:

Általános szempontok

A kulturális örökség megőrzése egyértelműen hasznos szakmai és erkölcsi kötelezettség. Ezért az egyes kulturális örökségi érzékenységi zónákban különböző fokozatú korlátozások léptethetők életbe. A korlátozás célja azonban nem a fejlődés, az élet lebénítása, hanem a kulturális örökség diverzitásában és területi értékkoncentrációjában rejlő versenyképesség megőrzése. Ennek keretében a konzerválás mellett törekedni kell az új fejlesztések és a kulturális örökség egymást kiegészítő harmonikus egységének elérésére is.

Magyarország népi építészeti nagytájai és népi műemlékei.
Készítette: VÁTI Műemléki és Tervező Iroda, VÁTI informatika, 1998,
Adatforrás: Balassa M. István

Prioritások

* Az egyes érzékenységi zónákban ajánlatos figyelembe venni a helyzeti energiákat, a várható szerepkör vagy problémakör szempontjából azonos helyzetű emlékeket. Ki kell dolgozni a prioritások és általánosságban követhető eljárások rendszerét.

* A veszélyeztetett emlékfajtaikat rendszerelvű védelemben kell részesíteni.

* Be kell vezetni a kulturális örökségi hatástanulmány kötelezettségét minden olyan beavatkozásra, amely az örökség épített vagy táji környezetét jelentősen befolyásolhatja.

* A térségileg jelentkező környezetszennyezések műemlékeket károsító hatásának csökkentésére széles körben ajánlható eljárásokat kell kidolgozni.

* Az intenzív fejlődéssel járó és esetleg túlsúlyba kerülő globalizáció veszélyétől védeni kell a kulturális örökséget.

* A környezetükben és az országhép kialakításában jelentkező fokozott szerepüknek megfelelően kiemelt szempontként kell kezelni a kiemelkedő értékű, tartósan állami tulajdonban maradó műemlékek és együttesek helyreállítását, hasznosítását.

* A felújítási eszközöket a kiemelkedő értékű műemléki magterületek erőforrás szerepének elősegítésére célszerű koncentrálni.

* Kiemelten kell kezelni a kulturális örökségi turizmus céltárgyait.

* Kiemelten kell kezelni a "kulturális örökségi lánc"-ban szervezhető emlékek védelmét, különösen, ha határon túlnyúló, eurorégiós kulturális örökségi együttes is előállhat ezáltal.

* Kiemelten kell kezelni az oktatási, művelődési és kulturális intézmények kulturális örökségi központokhoz kapcsolódó telepítését, mert ezek a kulturális örökség kisugárzását erősítik és javítják az örökség fennmaradási esélyeit is.

* A védelemnek ki kell terjednie az építésre érzékeny tájakon bevezetendő építési korlátozásokra is.

Szabályozási alapelvek

Meg kell akadályozni az indokolatlan belterület-növekedéseket, amelyek a történeti struktúrát (táj-település kapcsolat) megtörhetik.

Meg kell akadályozni a települések belterületi határánál szuburbiák képződését (bevásárló-, szálláshelyek, üzemyanagtöltők, óriásreklámok stb.).

A tervezett elkerülő utak és autópálya-csomópontok bevezető útjainak környezetében fokozott figyelmet kell szentelni a településszerkezetre gyakorolt hatásnak, és korlátozni kell a bekötések mentén szuburbiák megjelenését.

Lehetőség szerint minimumra kell csökkenteni a zöldmezős beruházások, külterületi ipari parkok létesítését.

Új tanyás térségeket a már meglévő térségekben kell kijelölni, az épületek méretét, tájba illesztését szabályozni kell.

A táj vagy a tájban megjelenő település sziluettjének bel- vagy külterületi vertikális létesítménnyel való áttörését kerülni kell.

Különös figyelmet kell szentelni az elkerülő utak tájba illesztésére, ezek környezetének gondos megtervezésére, védendő telepítésére, hirdetések korlátozására.

Különös gondot kell fordítani a nem építési területen is elhelyezhető köztárgyak, védelmi berendezések elhelyezésére.

Különös gondot kell fordítani a tájkaraktert befolyásoló nagyobb horizontális vagy vertikális üzemi létesítmények elhelyezésére. (Pl. víztorony, takarmánykeverő, olajfinomító, bányaiipari szállító rendszerek, felszíni olaj-, szennyvíz-, távfűtővezetékek stb.)

A villamos hálózati rendszer 120 kV-os és ennél alacsonyabb feszültségű vezetékeinek rekonstrukciójánál vagy újak létesítésénél a vezetékeket földkábelként kell elhelyezni. A 120 kV-nál magasabb feszültségű - a jelenlegi szabványok szerint csak légvezetéként létesíthető - vezetékek új nyomvonalainál mérlegelni kell a tájkarakterre és az épített örökség értékeire gyakorolt hatást, hatástanulmányt kell készíteni.

Korlátozni kell a mikrohullámú adótoronyok és egyéb távközlési tornyok létesítését. Új tornyok építése helyett a meglévő magas építmények felhasználását kell előírni, ha ez műemléki vagy esztétikai érdekeket nem sért, vagy más célú, már meglévő adótoronyokra való telepítést kell szorgalmazni. Új torony építése csak hatástanulmány megengedő véleménye alapján engedélyezhető.

Különös gondot kell fordítani a mezőgazdasági, zöld- és erdőterületeken, vízparti területeken a rendeltetésszerű használatoz tartozó, egyébként építési telek kialakítása nélkül is elhelyezhető építményekre. Ezeknek a kulturális örökség adott helyen meglévő értékeire gyakorolt hatását külön szükséges megvizsgálni.

Végül pedig az Országos Területrendezési Terv a megyei és településtervek számára feladatokat jelöl meg - a kulturális örökségre vonatkozóan is. Vagyis a jövőben megyei tervekben is meg kell honosítani az örökség koncepcionális, térinformatikai modellel való kezelését, és pontosítani, átvezetni szükséges az országos terv előírásait is.

Az Országos Területrendezési Terv kulturális örökségi övezeteinek szabályozási munkája a VÁTI Műemléki Irodáján jelenleg is folyamatban van a szerző irányítása alatt. A munka vezető munkatársa kezdettől fogva Orosz Bálint, az övezetek lehatárolásában Frankó Ákos működött közre. A VÁTI informatika részéről Lelkes György vesz részt a munkában.